

Kjære Akademimedlemmer og venner av vitenskapen.

I dag feirer vi at det er 167 år siden Videnskapsselskapet i Christiania ble stiftet. Forløperen til det Norske Videnskapsakademi. Heller ikke i år kan vi kalle dette et jubileum, men tallet minner oss om at dette akademiet har en lang og viktig historie innen norsk forskning og samfunnsliv.

Systemmeldinga: Melding til Stortinget om forskningssystemet

Som dere alle vet har systemmeldingen vært på høring og innspillsfristen var i går. Ambisjonen for denne stortingsmeldingen er å *sitat* «**meisle ut politikk som ruster forskningssystemet for framtiden**» *sitat slutt*

Stortingsmeldingen skal etter planen legges fram for Stortinget våren 2025. Første høringsrunde var høsten 2023. Innspillene var også utgangspunkt for drøftinger med en KD-oppnevnt ekspertgruppe, hvor Akademiet var representert ved visepreses Terje Lohndal. KD mener at på «bakgrunn av innspill og ekspertgruppemøtene, er det ikke behov for større endringer i Forskingsrådet nå».

KD skriver at de i systemmeldingen vil vektlegge område der det er **særskilte muligheter** og **særskilte utfordringer** som må håndteres.

I høringsbrevet blir ulike samfunnsendringer og utviklingstrekk omtalt. KD påpeker at disse endringene og utviklingstrekke stiller nye spørsmål knyttet til roller, ansvar og samarbeidsformer. Det er derfor ikke uten grunn at KD ønsket innspill særlig på 5 områder:

1. Vi står i et gjennomgripende digitalt teknologiskifte
2. Vi står i en ny geopolitisk situasjon
3. Kunnskapen må tas raskere i bruk
4. Behovet for tverrsektoriell samordning øker
5. Vi har et oppdragsmarked i endring

I høringsbrevet fra Statsråd Oddmund Hoel beskrives det norske forskningssystemet som velfungerende. Norsk forskning er i god utvikling og kvaliteten er økende. Vi lykkes stadig bedre internasjonalt; vi henter fram store tilslag på prosjekter blant annet fra EU. Videre er det vesentlig at vi har **ett**

forskningsråd i Norge – dette fordi systemet trenger stabilitet og forutsigbare rammer. Derfor er det viktig at Forskningsrådet fungerer godt.

Men høringsbrevet peker også på viktige utfordringer: knappere ressurser krever tøffere prioriteringer på alle nivå. Da blir høy kvalitet essensielt. Gode vilkår for de beste forskerne og god infrastruktur er nødvendig for banebrytende forskning. Og vi trenger god balanse i systemet mellom forskning drevet av fagutviklingen og forskning som er drevet av ulike samfunnsutfordringer

Akademiet har gitt skriftlige innspill til høringen. Jeg vil nå peke på noen viktige punkter som jeg mener bør prege det videre arbeidet med denne stortingsmeldingen.

Langsiktighet i forskningen

Det første punktet jeg vil peke på er langsiktighet i forskningen. De fem systemområdene er gode og viktige, men nokså kortsiktige. Jeg savner et mer langsiktig «forsknings – system» perspektiv. Et godt forskningssystem må selvsagt kunne håndtere dagens utfordringer, men også framtidens utfordringer. Oppdragsforskning er selvsagt viktig, men de **store** sprangene i kunnskapsutviklingen er ofte et resultat av langsiktig, forskning initiert av forskerne selv og ikke et resultat av politikernes konkrete målsettinger. Akademiet representerer her mye **viktig** historie og noe **varig** også i framtiden. **Langsiktig** grunnforskning, kan også lede til målrettet satsing og innovasjon. Det er derfor bekymringsfullt når Sintef ifølge resultatmeldingen for 2023 ikke får den veksten i forskningsvirksomhet de mener samfunnet har behov for. Det er viktig at forskningsrådet finansierer viktig næringsrettet forskning, og at vi ikke gjør oss avhengig av EU på dette området. Et veldig godt eksempel på betydningen av langsiktighet er den raske og innovative vaksineutviklingen under pandemien. Disse vaksinene har ikke oppstått i et vakuum, men denne viktige utviklingen står på skuldrene til langvarig tidligere grunnforskning.

Kvalitet i forskningen - Forskningsjuks og politikernes avgang

Sett fra akademiets side er det aller viktigste at forskningssystemet fremmer kvalitet i forskningen - forskningen må holde mål, og resultatene må være korrekte. Akademiet er opptatt av høy forskningsetisk bevissthet. Mange tar det for gitt at forskerne er sitt etiske ansvar bevisst. Vi har imidlertid sett en urovekkende utvikling både nasjonalt og internasjonalt når det gjelder forskningsetikk. Det kan være nok å nevne de nylige plagieringssakene her hjemme. To ministre måtte gå på kort tid. Sandra Borch gikk med en gang, mens Ingvild Kjerkol forsøkte å ri stormen av, eller som vi sier i Bergen – **nektet å belite seg** med en gang. Men det er ikke bare norske politikere som tar seg friheter i avhandlingene sine.

Internasjonalt florerer det nå falske artikler og falske medforfatterskap. Det er også en sterk økning i antall artikler som trekkes tilbake p.g.a. juks, forfalskning, fabrikkering og andre alvorlige brudd på allment anerkjente forskningsetiske normer. Det er ingen grunn til å være naiv og tro at alt er så mye bedre i Norge.

Konsekvensene av forskningsjuks og dårlig forskningsetisk praksis er mange. For det første er det misbruk av finansiering og ressurser. For det andre ledes forskersamfunnet på ville veier ved at forskningen er uriktig. For det tredje svekkes tilliten til forskerne og academia. Og sist, men ikke minst, hvordan kan vi bygge god forskningspolitikk hvis kunnskapsgrunnlaget er sviktende?

Det er nok tilfeldig at Sandra Borch var først ut. Hennes avgang kom nemlig rett etter at Harvard-rector Claudine Gay måtte gå av på grunn av anklager om tekstlikheter i sin doktorgrad – selv om mange mener at den **egentlige** grunnen for avgangen var uttalelser om Israel–Palestina-konflikten. Vi har nulltoleranse for forskningsjuks i academia og systemet må legge til rette for en forutsigbar karriereutvikling for både studenter, yngre forskere og etablerte forskere. Her er det viktig at både de moralske og etiske grensene trekkes tydeligere opp.

Vi liker å si at kunnskap fra forskning gjør politikk mulig – eller gjør det egentlig det?

Vi lever i et kunnskapssamfunn, og vi trenger kunnskapsgrunnlag for våre beslutninger. Norge har en kultur som skiller oss fra en del andre land, Våre

viktige beslutninger bygger på ekspertutredninger, NOUer, og forskning på det aktuelle politikkområdet. Og til syvende og sist er det politikerne som avgjør. Det kan være utfordrende å anvende kunnskap i et samfunn som stadig er i forandring.

Våre politikere må gjøre avveininger hele tiden, og forskningsbasert kunnskap må ofte vike for andre interesser som f.eks. økonomisk vekst og arbeidsplasser. Vi er inne i store omstillinger: Demografi. Energi. Klima. Digitalisering. Utviklingen skjer overalt.

For å finne gode løsninger, så trenger vi forskningen. Men forutsetningen er at forskningen når fram til de som skal sette dem ut i livet.

Våre politikere og vi som samfunn skal nå ta noen store valg. Disse viktige valgene må bygge på et forskningsbasert kunnskapsgrunnlag og ikke på synsing. Det er heldigvis en stabil og høy tillit til forskningen i Norge. Samtidig ser vi at vi ikke alltid når fram. Livet i Oslofjorden er truet av store mengder utslipp av nitrogen. Likevel har Klima og miljødepartementet gitt sprengstoffabrikken, *Chemring Nobel* lov til å femdoble forurensningen og utslippet sitt til Oslofjorden, fordi regjeringen vil **øke produksjonen** av norsk ammunisjon etter store donasjoner til Ukraina. Dette er et typisk eksempel på at når ulike prioriteringsområder settes opp mot hverandre må klima og miljø «**ofres**» - Forsvaret trumfer her miljø. Regjeringens vedtak om å åpne for mineralvirksomhet på Norsk sokkel er et annet eksempel på at politikerne har valgt å overse anbefalingene fra et samlet nasjonalt og internasjonalt forskningsmiljø. For å gjøre en lang historie kort: Det er usikkert om verden faktisk trenger så store mengder mineraler for å gjennomføre det grønne skiftet. Teknologien blir stadig bedre, og vi trenger da mindre mengder elementer. Vi har også store lagre med gamle batterier som kan resirkuleres. I tillegg har vi nok mineralforekomster på land – så hvorfor skal vi da sette i gang med gruvedrift på havbunnen før vi vet mer om disse utforskete økosystemene og hvilke konsekvenser dette kan ha? Husk også at det legges opp til at industrielle aktører skal gis tillatelser til kartlegging, leting og utvinning. Disse kontrollmekanismene er i all hovedsak politikerstyrte og forskermiljøene er stort sett koblet av. Dette er uheldig. En av akademiet viktige arbeidsoppgaver er "vitenskapsbasert rådgivning». Vi skal altså forsyne politikerne med forskningsbasert kunnskap før beslutninger skal tas. Vi må nok

erkjenne at vi ikke har lykkes med å overbevise politikerne om at åpning for mineralleting og utvinning bør settes på vent inntil vi har et mye sikrere kunnskapsgrunnlag.

Internasjonalt samarbeid - viktig

Forskning kjenner ikke landegrensener, og mange viktige forskningsprosjekter er internasjonale. Europa har lenge vært en verdensdel med stabilitet og forutsigbarhet, men er nå i endring. I januar 2024 var EØS avtalen 30 år. Denne avtalen har vært helt nødvendig når det gjelder Norges forhold til EU. Med de store endringene som Krig, energikriser, sikkerhet, gass og opprustning av forsvaret.

Akademia samarbeider godt i Europa – bedre enn noen gang, og DNVA deltar i dette samarbeidet. Både direkte, og gjennom de Europeiskes akademisamarbeidene EASAC, Academia Europea og ALLEA. Jeg har hatt gleden av å jobbe tett med EASAC de siste årene for å jobbe fram uavhengige, faktabaserte ekspertuttalelser. Gitt ekspertisen til akademiens forskere, får EASAC tilgang til det beste innen europeisk vitenskap gjennom en helt åpen og uavhengig prosess. I 2024 ble jeg valgt som en av tre nye vise-presidenter i EASAC og skal blant annet ha ansvar inn mot miljøpanelet. Dette er et viktig verv jeg setter stor pris på og jeg gleder meg til å jobbe videre med det arbeidet vi som academia gjør nettopp for å kommunisere faglige råd til både nasjonale og internasjonale beslutningstakere.